

*Спасова К. І.,**асистент кафедри цивільного права**Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАННОЇ РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Анотація. Відповідно до ст. 34 Конституції України, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження поглядів і переконань. Статтею 32 Конституції України передбачено, що кожному гарантується судовий захист права спростування недостовірної інформації про себе і членів сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації. В статті проведено детальний аналіз нормативно-правових актів щодо правового регулювання питання щодо відшкодування шкоди завданої розповсюдженням недостовірної інформації в соціальних мережах. Проаналізовано судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи. З наведених позицій судової практики виокремлено проблеми захисту честі, гідності та ділової репутації та спростування недостовірної інформації, які виявляються у різних підходах при вирішенні аналогічних справ. Викладено обставини, які у сукупності складають юридичний склад правопорушення при розгляді справ зазначеної категорії.

Визначено, що кожна фізична чи юридична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. В статті зазначені і інші способи захисту порушеного права.

Також стаття містить визначення понять «недостовірна інформація», «честь», «гідність», «ділова репутація», «оціночні судження» та інші.

Ключові слова: цивільне право, IT-право, відшкодування шкоди, соціальні мережі, недостовірна інформація, честь, гідність, ділова репутація, судова практика.

Постановка проблеми. Інформаційне суспільство створило різні можливості для віддаленого доступу до розподілених інформаційних ресурсів та комунікацій між користувачами (віртуальні середовища, хмарні сервіси, соціальні мережі тощо). Так, соціальні мережі, дають широкі можливості для вираження власних думок, поглядів і переконань шляхом розповсюдження в них інформації. Проте поява цієї можливості створює майданчик для зловживань, що в свою чергу веде до порушення немайнових прав інших осіб. Тому вбачається за необхідне, ознайомитись з одним із способів захисту прав, порушених внаслідок поширення в соціальних мережах недостовірної інформації, відшкодування шкоди.

Метою статті є комплексний загальнотеоретичний аналіз сучасного стану правового регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з порушенням прав осіб в соціальних мережах і заповіданням в зв'язку з цим шкоди, виявлення основних проблем і протиріч.

Стан дослідження теми. Окремі аспекти досліджуваної теми вивчалися у наукових роботах як вітчизняних так і зарубіжних науковців, а саме Бааджи Н.П., Ківалової Т.С. Крижановської А.А., Харитонової О.І., Харитонова Є.О., Ясечко С.В.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 34 Конституції України, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження поглядів і переконань. Статтею 32 Конституції України передбачено, що кожному гарантується судовий захист права спростування недостовірної інформації про себе і членів сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації [1].

Здійснення цих прав може бути обмежене законом лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Згідно зі ст. 302 ЦК України фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію [2]. А відповідно до частин 1 та 2 ст. 16 ЦК України кожна особа має право з вернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [2].

Відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і Першого протоколу та Протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції, кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів [3].

Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання зло-

чинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або підтримання авторитету і безсторонності суду і є необхідним в демократичному суспільстві.

Як зазначено в рішеннях Європейського суду з прав людини (справи Лінгенса, Де Гаєс і Гійзельс, Гудвіна, Прагер і Обершлік) свобода вираження поглядів, гарантована п. 1 ст. 10, становить одну з основних підвалин демократичного суспільства й одну з принципових умов його розвитку та умов реалізації кожної особи. За умови додержання п. 2 свобода вираження стосується не лише тієї «інформації» чи тих «ідей», які отримані належним чином або розглядаються як необразливі чи незначні, а й тих, що викликають образу, обурення або неспокій. Такими є вимоги плюралізму, терпимості й широти поглядів, без яких «демократичне суспільство» неможливе [4].

Відповідно до п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27 лютого 2009 року «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» фізична чи юридична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації [5].

При розгляді справ зазначеної категорії суди повинні мати на увазі, що юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову, є сукупність таких обставин: а) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; б) поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право [6].

Під поширенням інформації слід розуміти: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації, поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі.

Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені).

Згідно з ч. 3 ст. 277 ЦК України негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного (презумпція добропорядності) [2].

Негативною слід вважати інформацію, в якій стверджується про порушення особою, зокрема, норм чинного законодавства, вчиненні будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загальновизнаних правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті тощо) і яка, на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації.

Спростування поширеної недостовірної інформації повинно здійснюватись незалежно від вини особи, яка її поширила.

Крім того, ст.12 Загальної декларації прав людини, передбачено, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань [7].

Відповідно до ч.1 ст.30 Закону України «Про інформацію» ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень [8]. Частиною 2 зазначеної статті Закону передбачено, що оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведеності їх правдивості.

В пунктах 18 та 19 постанови Пленуму Верховного Суду України №1 від 27 лютого 2009 року «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [6] зазначено, що згідно з положеннями статті 277 ЦК [2] і статті 10 ЦПК [9] обов'язок довести, що поширена інформація є достовірною, покладається на відповідача, проте позивач має право подати докази недостовірності поширеної інформації.

Позивач повинен довести факт поширення інформації відповідачем, а також те, що внаслідок цього було порушено його особисті немайнові права.

Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням. Для вирішення цих та інших питань варто звернутись до судової практики.

Проаналізувавши деякі судові рішення можна дійти висновку, що вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначити характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням, встановити факт поширення недостовірної інформації та факт того, що поширена інформація стосується саме особи позивача, а також що поширена інформація порушує особисті немайнові права особи позивача або перешкоджає повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право. При цьому саме позивач повинен довести факт поширення інформації відповідачем.

Спростованою може бути інформація, яка містить відомості про події та явища (факти), яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені). В будь-якому випадку це має бути інформація, істинність якої можна перевірити. Існування таких фактів не залежить від їх суб'єктивного сприйняття чи заперечення через думки та погляди особи.

Вільне висловлення думок є важливим чинником повноцінного розвитку особистості в суспільстві, як і здатність особи сприймати заперечення, спонукання, заохочення через думки та ідеї, висловлені іншими людьми.

Розглянувши касаційну скаргу у справі № 369/1052/16-ц від 08 травня 2018 року про захист честі, гідності, ділової репутації та спростування недостовірної інформації Верховний Суд виніс наступну правову позицію: «У разі якщо позивачем

у справі є публічна особа, то суд, розглядаючи і вирішуючи справу про захист його гідності, честі чи ділової репутації, повинен урахувати положення Декларації, а також рекомендації, що містяться у Резолюції № 1165(1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи [10] про право на недоторканність особистого життя (далі - Резолюція).

У Резолюції зазначається, що публічними фігурами є особи, які обіймають державні посади і (або) користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграють певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, соціальної сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі).

У статтях 3, 4, 6 Декларації вказується, що оскільки політичні діячі та посадові особи, які обіймають публічні посади або здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне обговорювання, то вони підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики у засобах масової інформації з приводу того, як вони виконували або виконують свої функції. При цьому зазначені діячі та особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами. У зв'язку із цим межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи є значно ширшою, ніж окремої пересічної особи. Публічні особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати [10].

Проте, ухвалюючи рішення в справі про захист гідності, честі чи ділової репутації публічної особи, суд також повинен дотримуватись основоположних принципів права, зокрема презумпції невинуватості» [11].

Прикладом задоволення позову про визнання недостовірною інформації, коли відповідачем визнано факт розміщення такої інформації на власному ресурсі та встановлено особу власника такого ресурсу, є рішення Кельменецького районного суду Чернівецької області від 15 лютого 2019 року по справі № 722/868/18 [12].

Проте, може мати місце ситуація, коли відповідач заперечуватиме факт розміщення ним «спірного контенту» в мережі Інтернет, тим паче у разі видалення цього контенту на момент вирішення спору. В цьому випадку важливим моментом є фіксація факту розміщення такого контенту в мережі.

Прикладом такої ситуації із задоволенням позову про захист честі, гідності та ділової репутації коли відповідачем заперечувався факт розміщення ним «спірного контенту» на веб-сайті відео-хостингу «YouTube» та в соціальних мережах є рішення Краматорського міського суду Донецької області від 30 серпня 2018 року по справі № 234/15675/17 [13], залишеним без змін постановою Донецького апеляційного суду від 28 січня 2019 року [14], яким було стягнуто моральну шкоду 20000 гривень, витрати за експертні висновки щодо фіксації контенту 7160 гривень, витрати на професійну правничу допомогу 20700 гривень.

Згідно із абзацом третім ч. 4 ст. 277 ЦК України якщо особа, яка поширила недостовірну інформацію, невідома, фізична особа, право якої порушено, може звернутися до суду із заявою про встановлення факту недостовірності цієї інформації та її спростування.

Проте, існує й судова практика коли суд відмовляє у відкритті провадження за заявою про встановлення факту недостовірності інформації та її спростування, посилаючись на те, що заявником не було реалізовано право на отримання інформації щодо встановлення належного відповідача в судовому порядку [15] або ж посилається на необхідність подання до суду довідки Консорціуму «Український центр підтримки номерів і адрес» з відомостями про власника веб-сайту (або неможливість його встановлення) або надання до суду обґрунтованої заяви чому отримання цієї довідки не є можливим [16].

Більшість медіа-ресурсів та публічних діячів мають власні YouTube-канали, оскільки це є зручним механізмом поширення інформації. Проте, у разі розміщення «спірного контенту» на такому YouTube-каналі, виникає потреба у встановленні власника останнього.

Слід враховувати, що веб-сайт відеохостингу «YouTube» фактично є багатокористувацькою платформою, користувачі якої мають технічну можливість створювати власні канали відео-контенту, а фактичні дані осіб, які створили такі канали відомо відповідно лише власнику веб-сайту відеохостингу «YouTube» (реєстрант доменного імені youtube.com – Google LLC, якщо інше не визначено умовами договору між останнім та/або отримувачем послуг хостингу та/або володільцем облікового запису, або якщо такий договір відсутній).

Так, при виникненні спорів відповідач може наголошувати, що він не є власником відповідного YouTube-каналу, а створити останній міг будь-хто із зазначенням даних такого відповідача. Проте, доказом належності власнику ресурсу певного YouTube-каналу є розміщення на такому ресурсі гіперпосилання для переходу на YouTube-канал з ідентифікаторами власника цього ресурсу, оскільки таке налаштування може зробити лише останній.

Рішенням Господарського суду м. Києва від 11 грудня 2018 року по справі № 910/6647/18 визнано недостовірною та такою, що порушує особисте немайнове право інформацію, оприлюднену та поширену відповідачем на веб-сайті «Актуальна правда» (<http://apravda.com>) та на власному YouTube-каналі, зобов'язано спростувати поширену ним недостовірну інформацію та видалити її з веб-сайту «Актуальна правда» (<http://apravda.com>) та з веб-сайту «Youtube» (<http://youtube.com>), з відповідача стягнуто 125000 гривень збитків, 7 161 гривень витрат на оплату судового збору та 98 340 гривень інших судових витрат [17].

Висновки. З наведених позицій судової практики вбачаємо проблеми захисту честі, гідності та ділової репутації та спростування недостовірної інформації, які виявляються у різних підходах при вирішенні аналогічних справ, що свідчить про достатньо низький рівень якості судової системи. Це пов'язано з тим, що національне законодавство не відображає сучасний стан розвитку інформаційних технологій та не регулює багато питань, пов'язаних з Інтернет безпекою в глобальній інформаційній мережі. Необхідний перегляд діючого законодавства України з метою визначення особливостей та ознак інформаційної системи Інтернет як об'єкта правової охорони з урахуванням відповідних цивільно-правових способів регулювання суспільних відносин, а також визначити правовий статус кожного із учасників інформаційних відносин та механізм захисту честі, гідності та ділової репутації у випадку поширення відомостей за допомогою соціальних мереж [18, с. 126].

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16 січня 2003 року (Редакція станом на 31.03.2019) // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). – 2003. – № № 40-44. – ст.356.
3. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. ВС нагадав, у чому полягає презумпція невинуватості. URL: https://zib.com.ua/ua/138591-vs_nagadav_u_chomu_polyagaie_prezumpciya_nevinuvatosti.html
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України №1 від 27 лютого 2009 року «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09
6. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України №1 від 29.02.2009 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09
7. Загальна Декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015?test=XX7MfyrcSgkyS5FIZiTwXTZNhdlyUsFggkRbI1c.
8. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XI // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). – 1992. – № 48. – ст.650
9. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс від 18 березня 2003 р. № 1618 – IV // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). – 2004. – № 40-41, 42. – ст.492.
10. Право на приватність : Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1165 (1998). URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-pryvattnist/>
11. Правова позиція Верховного Суду України у справі від 29.11.2017 р. № 6-639цс17. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/VSP01713?an=9>
12. Рішення Кельменецького районного суду Чернівецької області від 15 лютого 2019 року по справі № 722/868/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80072764>
13. Рішення Краматорського міського суду Донецької області від 30 серпня 2018 року по справі № 234/15675/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76578107>
14. Постанова Донецького апеляційного суду від 28 січня 2019 року по справі № 234/15675/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79566737>
15. Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 07 лютого 2019 року по справі № 369/1469/19 р. про відмову у відкритті провадження. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79701294>
16. Ухвала Приморського районного суду міста Одеси від 10 жовтня 2018 року по справі № 522/17690/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77095370>
17. Рішення Господарського суду м. Києва від 11 грудня 2018 року по справі № 910/6647/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78926333>
18. Гончаренко О.А. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації в мережі Інтернет: практичний аспект // *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. – Випуск 34. – 2017. – С. 116-129.

Spasova K. Compensation for harm caused by the dissemination of false information on social networks

Summary. According to Art. 34 of the Constitution of Ukraine, everyone is guaranteed the right to freedom of thought and expression, to the free expression of views and beliefs. Article 32 of the Constitution of Ukraine provides that everyone is guaranteed judicial protection of the right to refuse inaccurate information about themselves and family members and the right to request the removal of any information, as well as the right to compensation for material and non-pecuniary damage caused by the collection, storage, use and dissemination of such information. false information. The article analyzes in detail the legal acts on the legal regulation of the issue of compensation for damage caused by the dissemination of untrue information on social networks. The case law on the protection of the dignity and honor of an individual as well as the business reputation of an individual and a legal entity is analyzed. From the above mentioned case-law the problems of protection of honor, dignity and business reputation and refutation of unreliable information, which appear in different approaches when solving similar cases, are distinguished. The circumstances, which together make up the legal structure of the offense when considering cases of the specified category, are outlined.

It is determined that every natural or legal person whose personal non-property rights have been violated as a result of the dissemination of inaccurate information about it has the right to reply, as well as to the refusal of this information. The article also lists other ways to protect the infringed right.

The article also contains definitions of "false information", "honor", "dignity", "goodwill", "value judgments" and others.

Key words: civil law, IT law, damages, social networks, false information, honor, dignity, business reputation, litigation.